

Biblioteki cyfrowe w Polsce
Stan w roku 2006

Abstrakt

Artykuł przedstawia kontekst polityczny i stan obecny w zakresie tworzenia bibliotek cyfrowych w Polsce. Wskazuje na podstawowe problemy, jakie występują w różnych obszarach działania bibliotek oraz ich otoczeniu. Opisuje dwie ważne inicjatywy bibliotekarskie zmierzające do koordynacji działań i przedstawia konkretne przykłady praktyczne działających i widocznych w Internecie kolekcji cyfrowych. Autorka stara się diagnozować sytuację i wskazywać na te rozwiązania, które mogą przynieść wymierne korzyści Polsce.

Polityka Polski wobec cyfryzacji

Polska nie posiada polityki związanej z budowaniem zasobów cyfrowych, pewne jej elementy można znaleźć w kilku rządowych dokumentach, ale nie budują one spójnego systemu i nie wpływają na działania praktyczne a tym bardziej na finansowanie digitalizacji. Wszystkie inicjatywy technologiczne związane z rozwojem kolekcji cyfrowych, jakie środowisko bibliotekarzy rozpoczęło w ostatnich latach, były realizowane oddolnie i z funduszy własnych instytucji bądź, w bardzo rzadkich przypadkach, Funduszy Strukturalnych UE. Miały one na celu wspomaganie nauki i edukacji oraz zmniejszenie dystansu, jaki dzieli nasze biblioteki od tych z krajów rozwiniętych technologicznie. Dystans ten jest bardzo duży, widać go nie tylko w wymiarze ekonomicznym czy organizacyjnym, ale także w poziomie posiadanej wiedzy fachowej, jaką dysponuje Polska w zakresie zarządzania zasobami wiedzy czy nowych technologii.

Słabość działań wynika przede wszystkim ze słabości wpływów i lobbingu instytucji kultury na politykę państwa a także z systemu politycznego i administracyjnego, w jakim te instytucje muszą operować. Nie jest łatwo przenieść na polski grunt organizację i metody pracy z krajów rozwiniętych, kiedy brakuje jasnej wizji państwa, co do roli bibliotek w kraju, konsultacje społeczne przebiegają niezbyt sprawnie oraz nie ma żadnej instytucji, która zajmowałaby się planowaniem strategicznym w tym zakresie. Jest za to w nadmiarze strategii z różnych resortów, które nie są spójne i zbieżne ze sobą, gdy chodzi o zapisy dotyczące bibliotek cyfrowych. W przeszłości przekonywanie administracji publicznej o znaczeniu budowania kolekcji cyfrowych zajęło bibliotekarzom kilka lat. Kiedy wreszcie ruszyły projekty z Ministerstwem Nauki i Informatyzacji i znaleziono wspólny język oraz zainteresowaną ekipę, przyszedł nowy rząd, który „informatyzację” razem z bibliotecznymi projektami zabrał do MSWiA i natychmiast zapomniał o bibliotekach.

Informatyzacją zajmuje się obecnie Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, które nie ma projektów dla bibliotek, interesuje się raczej e-administracją. Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, któremu podlegają biblioteki akademickie koncentruje się na czasopismach elektronicznych i budowaniu repozytoriów a Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, które ma wpisana digitalizację w swoje działania widzi dla niej miejsce w bibliotekach publicznych, muzeach i archiwach, które im podlegają. W takim systemie, przy dużej niepewności, zmienności i przypadkowości działań, rzeczywistość i praktyka musiały się rozminąć z urzędniczym planowaniem, zwłaszcza kiedy nie przeprowadza się konsultacji

społecznych i eksperckich (patrz przypadek PBI). Aby zbudować w Polsce dobre biblioteki cyfrowe konieczna jest współpraca międzyresortowa i wspólne działania wszystkich: urzędników, bibliotekarzy, archiwistów, muzealników informatyków i wydawców. Środowiska bibliotekarskie od lat zwracały uwagę na ten aspekt - lobbowały, publikowały artykuły – ze słabym skutkiem.

W ostatnich dwóch latach „widać światło w tunelu” - po wejściu Polski do Unii Europejskiej w rządowych dokumentach strategicznych (*Narodowa Strategia Spójności 2007-2013*, *Narodowa Strategia Kultury 2007-2013*) [1, 2] oraz w kolejnych programach operacyjnych ministerstw np.: w *Krajowym Programie Ramowym* pojawiły się zapisy o konieczności budowania zasobów cyfrowych, z powołaniem się na *Strategię Lizbońską* czy najnowszą europejską *i2010 - A European Information Society for growth and employment* [3]. Zapisy te – co najważniejsze - przekładają się powoli na praktyczne działania. Pod koniec roku 2006 w Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, pojawił się konkurs na projekt badawczy zamawiany nr *PBZ-MNiSW-6/3/2006, Elektroniczne archiwum zabytków piśmiennictwa polskiego*, [4] na który można złożyć wniosek. Należy podkreślić, że projekt pojawił się nagle i nie był ze środowiskiem konsultowany, widać to po jego zapisach, punktach odniesienia, nazwie, wszystko wskazuje na to, że został opracowany poza głównym nurtem działań, przez gremium niezwiązane ze środowiskiem tworzącym biblioteki cyfrowe, tak jakby Ministerstwo Nauki nie posiadało informacji o tym, że ośrodki naukowe mają już ponad 10 bibliotek cyfrowych i udostępniają zabytki cyfrowe w Internecie z pieniędzy publicznych. Nie wiadomo także, dlaczego Minister Nauki upiera się, żeby najpierw digitalizować zabytki piśmiennicze opublikowane czy wytworzone do XVI wieku? Czy oznacza to, że urzędy będą określały, co jest priorytetem digitalizacji? Inkunabuły i rękopisy stworzone w tamtym okresie (często na pergaminie) przetrwają dłużej, niż XIX wieczne książki i czasopisma naukowe drukowane na kwaśnym papierze – i to jest główny obiekt troski bibliotekarzy, muzealników i archiwistów. Nie stracić tego, co już ulega widocznej degradacji.

Inicjatywy digitalizacyjne 2006

Zespół ds. digitalizacji przy Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Od 2005 roku bardzo zintensyfikowało swoje działania Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, które poprzez Departament Dziedzictwa Narodowego chce stymulować tworzenie zasobów cyfrowych w Polsce. Działania te idą w dość dobrym kierunku, bo zakładają współpracę z fachowcami. Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego powołał w dniu 24 kwietnia 2006 r. *Zespół ds. digitalizacji*, który jest jego organem pomocniczym. Do zakresu działania Zespołu należy:

1. wypracowanie jednolitej strategii digitalizacji dziedzictwa kulturowego i dorobku naukowego w Polsce, bez względu na status prawny bądź miejsce przechowywania obiektów,
2. opracowanie jednolitych dla bibliotek, archiwów i muzeów wymagań dotyczących procesu digitalizacji, udostępniania i przechowywania materiałów cyfrowych
3. integracja działań, podejmowanych przez biblioteki, muzea i archiwa w zakresie digitalizacji dziedzictwa kulturowego.

Zespół ten już pracuje i realizuje powoli założone cele konsultując z bibliotekarzami, archiwistami, muzealnikami i informatykami wszystkie trudne problemy. Istnieje szansa, że po opracowaniu strategii digitalizacji, będzie można mówić o polityce Polski w tym zakresie, o spójności z polityką Europy, łatwiej będzie pozyskiwać na nią fundusze. Przy czym digitalizacja będzie w tym dokumencie rozumiana szerzej, jako budowanie zasobów cyfrowych, w tym także repozytoriów i archiwizowanie zasobów internetowych z domeny PL.

Konsorcjum Polskie Biblioteki Cyfrowe

Druga inicjatywa, która pojawiła się w roku 2005 wiąże się z intensywnymi działaniami na rzecz budowania bibliotek cyfrowych w środowisku akademickim. Bibliotekarze wielkich bibliotek naukowych, którzy rozpoczęli samodzielne tworzenia zasobów cyfrowych w ramach własnych funduszy lub pieniędzy Unii Europejskiej, podjęli kroki w celu konsolidacji działań. Kilkanaście największych ośrodków naukowych w kraju (15) wspólnie z 2 bibliotekami publicznymi zdecydowało się współdziałać w ramach luźnej struktury konsorcyjnej.

Głównym celem Konsorcjum jest zapewnienie wszystkim zainteresowanym powszechnego i swobodnego dostępu do istotnych z punktu widzenia nauki, edukacji i kultury zasobów cyfrowych poprzez rozwój sieci bibliotek cyfrowych. Konsorcjum, działając zgodnie z prawem autorskim, prasowym i wydawniczym chce zrealizować następujące cele strategiczne:

- a. koordynowanie krajowych poczynań w zakresie tworzenia, gromadzenia, opracowania, udostępniania i archiwizacji zasobów cyfrowych;
- b. rekomendowanie standardów międzynarodowych i dobrych praktyk w zakresie tworzenia, opracowania, udostępniania i archiwizacji zasobów cyfrowych;
- c. zabezpieczanie kolekcji cyfrowych przed utratą danych.

Dla realizacji celów przyjęło następujące priorytety:

- d. rekomendowanie i opracowywanie zaleceń i standardów niezbędnych przy tworzeniu zasobów cyfrowych ;
- e. występowanie do odpowiednich instytucji krajowych i europejskich o środki finansowe na tworzenie zasobów cyfrowych;
- f. udział w projektach krajowych i zagranicznych;
- g. promowanie bibliotek cyfrowych w kraju i za granicą.

Konsorcjum jest organizacją otwartą i chce bardzo blisko współpracować z *Zespołem ds. digitalizacji*, zwłaszcza w zakresie prac grup roboczych. Planuje się podzielić je tak, by nie zająłoby się wzajemnie a raczej były komplementarne. Jednym z ważniejszych jego zadań będzie pozyskiwanie funduszy zewnętrznych dla bibliotek na wspólne projekty i współpraca międzynarodowa.

Polskie biblioteki cyfrowe – geneza ich powstawania

Digitalizacja i budowanie zasobów światowych rozpoczęło się w latach 90-tych, głównie w krajach bogatych i zdeterminowanych do tego, by poprawić u siebie jakość dostępu do zabytkowych materiałów piśmienniczych. Pierwsze kolekcje cyfrowe można było oglądać już w roku 1995 (*American Memory*), ale trzeba było aż dziesięć lat, by zaimplementować w Polsce podobne rozwiązania. Lata 2004-2006 były bardzo ważnymi latami w rozwoju cyfryzacji w kraju. Przyczyny tego stanu rzeczy były wielorakie, warto wymienić niektóre zaznaczając, że bibliotekarze:

1. zdobyli przez te lata wiedzę na temat budowania kolekcji cyfrowych;
2. dostali dobre i nie drogie narzędzie informatyczne do tworzenia zasobów (*dLibra*) oraz wsparcie poznańskich informatyków;
3. zyskali nadzieję na dodatkowe finansowanie digitalizacji zarówno ze źródeł UE jak i krajowych;
4. widzą minimalne zrozumienie w ministerstwach dla zagadnienia;
5. rozumieją, że przed digitalizacją nie uciekną;
6. dostali modele w postaci Wielkopolskiej i Kujawsko-Pomorskiej Biblioteki Cyfrowej oraz część pragmatyki, dzięki której łatwiej podejmują decyzje;
7. czują ciśnienie społeczne (statystyki czytelnictwa elektronicznego);
8. przedyskutowali między sobą ewentualne zagrożenia i szanse.

Dzięki takim okolicznościom w latach 2002-2006 powstało w Polsce 13 bibliotek cyfrowych nie licząc Polskiej Biblioteki Internetowej, która otwarta została oficjalnie w 2001, ale do dziś nie osiągnęła tej funkcjonalności, którą mają młodsze.

Regionalne biblioteki cyfrowe [5]:

1. Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa
 - o Od X 2002 r.
 - o WWW: <http://www.wbc.poznan.pl/>
2. Dolnośląska Biblioteka Cyfrowa (dawniej Biblioteka Cyfrowa Politechniki Wrocławskiej)
 - o od XI 2004 r.
 - o WWW: <http://www.dbc.wroc.pl/>
3. Kujawsko-Pomorska Biblioteka Cyfrowa
 - o Od IX 2005 r.
 - o WWW: <http://kpbc.umk.pl/>
4. Zielonogórska Biblioteka Cyfrowa
 - o Od X 2005 r.
 - o WWW: <http://zbc.uz.zgora.pl/>
5. Małopolska Biblioteka Cyfrowa
 - o Od I 2006 r.
 - o WWW: <http://mbc.malopolska.pl/>
6. Śląska Biblioteka Cyfrowa
 - o Od VIII 2006 r.
 - o WWW: <http://www.digitalsilesia.eu/> oraz <http://www.sbc.org.pl/>
7. Podlaska Biblioteka Cyfrowa
 - o wkrótce...
 - o WWW: <http://pbc.biaman.pl/>
- 8) Jeleniogórska Biblioteka Cyfrowa
 - a. Od IX 2006
 - b. WWW: <http://jbc.jelenia-gora.pl/>

Instytucjonalne biblioteki cyfrowe:

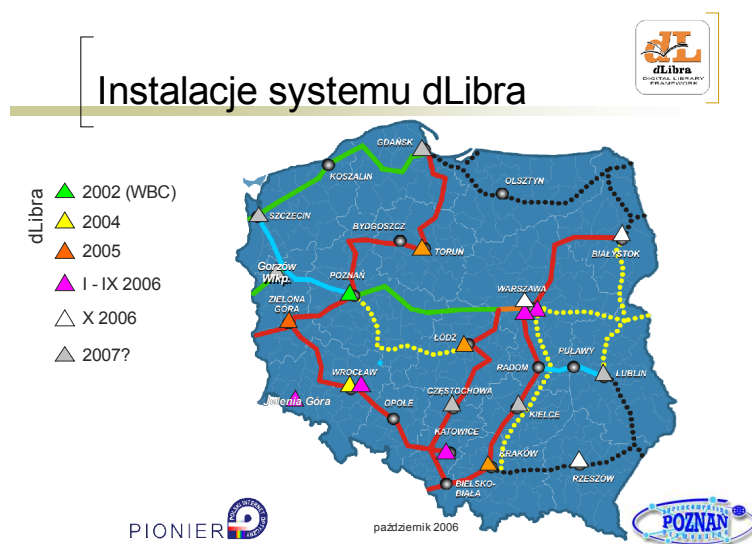
1. Biblioteka Cyfrowa Politechniki Łódzkiej
 - o Od XII 2005 r.
 - o WWW: <http://ebipol.p.lodz.pl/>
2. Biblioteka Cyfrowa Uniwersytetu Wrocławskiego
 - o Od XII 2005 r.
 - o WWW: <http://www.bibliotekacyfrowa.pl/>

Dziedzinowe biblioteki cyfrowe:

3. Pedagogiczna Biblioteka Cyfrowa
 - o Od V 2006 r.
 - o WWW: <http://www.ap.krakow.pl/dlibra/>
4. Biblioteka Cyfrowa Politechniki Warszawskiej
 - o Od V 2006 r.
 - o WWW: <http://bcpw.bg.pw.edu.pl/>
5. Księgozbiór Wirtualny Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES
 - o Od VIII 2006 r.
 - o WWW: <http://digital.fides.org.pl/> [6]

Wcześniejsze próby, z jakimi mieliśmy w Polsce do czynienia, nie wydają się ciekawe, a wiele z nich nie ma nic wspólnego z dobrą, fachową biblioteką cyfrową, brakuje im sprawnej platformy cyfrowej, spójnych metadanych i formatów, wartościowych zasobów i profesjonalnego wyglądu. Co nie znaczy, że uważa się je za mniej użyteczne społecznie. Na

świecie powstają kolekcje, które tworzą wolontariusze i mają się one bardzo dobrze (Projekt Gutenberg, Wikipedia), jednak nie zawsze gwarantują przetrwanie. Bibliotekarze, archiwiści czy muzealnicy muszą mieć i mają na uwadze zupełnie inne projekty i procesy związane z tworzeniem narodowego zasobu piśmienniczego. Przede wszystkim istotą budowy narodowych zasobów cyfrowych musi być długotrwałe przechowywanie i zabezpieczenie. Instytucje państwa, które są do tego powołane, mogą zawsze liczyć na wsparcie publiczne to jest ta gwarancja. Ważnym jest także to, że bibliotekarze porozumiewają się ze sobą, co do zawartości kolekcji i starają się uzgodnić, co skanują. Regionalizacja bibliotek cyfrowych, jaka się zarysowała w Polsce, jest bardzo dobra, bo prace nie będą powielane, każdy region operuje na innych obiektach.

*Rysunek 1. Mapa bibliotek cyfrowych w Polsce,
© Marcin Werla, PCSS Poznań 2006.*

Technologie

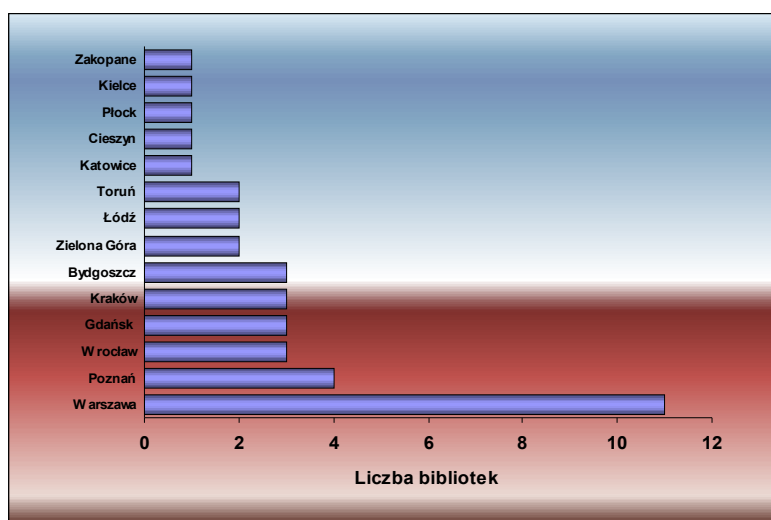
Dzięki poznańskiej platformie *dLibra* Polska ma dobrej jakości elektroniczny produkt, który wspiera tworzenie bibliotek cyfrowych. Polskie Centrum Superkomputerowo-Sieciowe opracowało do niego także metawyszukiwarkę, która pozwala przeszukiwać i widzieć wszystkie kolekcje jako całość. Plany rozwojowe tego ośrodka naukowego wskazują na to, że informatycy są zainteresowani tematem i starają się na bieżąco obserwować trendy światowe w tym zakresie, co daje nadzieję, że migracje dokumentów czy emulacje na bardziej zaawansowane oprogramowanie będzie przebiegało płynnie i fachowo. Jeśli uda się przekonać ośrodki polityczne i decyzyjne w kraju, że warto takie przedsięwzięcia i rozwiązania technologiczne wspierać, to jest szansa na realizowanie planów szerszych niż obecnie i w sposób bardziej skoordynowany. [6]

Inne produkty firm komercyjnych dostępne na rynku są także dobrej jakości, ale są bardzo drogie i przez to napotykają na problemy w implementacji w pojedynczych instytucjach a nawet konsorcjach bibliotek. Być może technologie potanieją i będzie można pomyśleć o różnorodniejszych rozwiązaniach, co byłoby istotne przy budowaniu repozytoriów naukowych działających nieco odmiennie niż tradycyjne biblioteki cyfrowe oparte o gromadzenie materiałów digitalizowanych a nie stworzonych od razu w postaci cyfrowej (*born digital*). Repozytoria działają na zasadzie gromadzenia depozytu i samodzielnego składowania przez autorów (*self-archiving*), unika się dzięki temu kłopotów z prawem autorskim. Deponowanie jest jednoznaczne ze zgodą na przechowywanie i udostępnianie online materiałów powierzonych repozytorium. Polska nie ma ani jednego prawdziwego repozytorium wiedzy współczesnej wytworzonej na obszarze kraju. Wielu naszych uczonych składa swoje prace w zagranicznych dziedzinowych repozytoriach naukowych (wersje ang.). Wśród bibliotekarzy

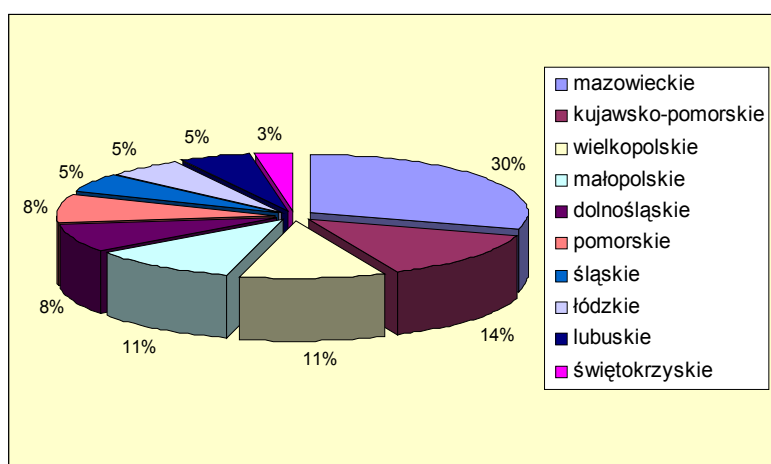
panuje jednak pogląd, że należy tworzyć repozytoria krajowe, które będą zbierały i przechowywały różnego typu materiały naukowe (raporty, postprinty, preprinty, streszczenia, skrypty, wykłady, kursy) w języku polskim. Przed takim zadaniem jeszcze polskie bibliotekarstwo stoi.

Digitalizacja w Polsce - badania

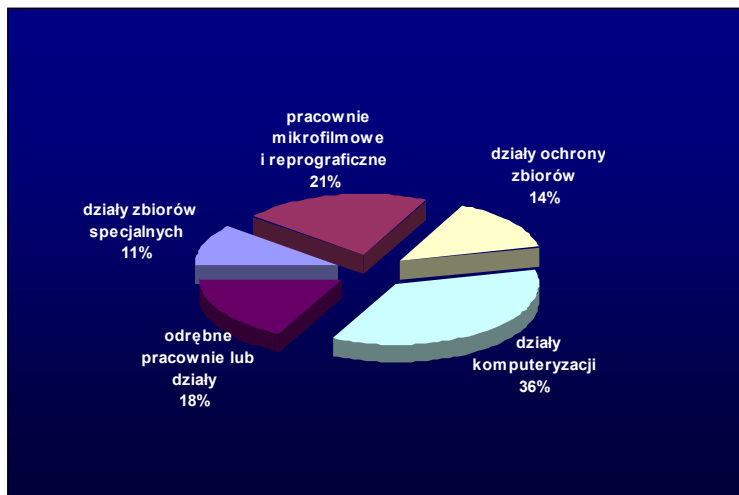
W roku 2006 powstało także w Polsce pierwsze szerokie opracowanie naukowe związane z digitalizacją w bibliotekach. Praca doktorska została wykonana w Instytucie Informacji Naukowej i Bibliologii UMK przez Małgorzatę Kowalską. Zebrane dane pozwalają omówić stan digitalizacji w bibliotekach polskich i stwierdzić, że do końca 2005 r. digitalizację zbiorów prowadziło 38 różnego typu bibliotek. Wśród nich najliczniejszą grupę stanowiły biblioteki naukowe w liczbie 21. W dalszej kolejności, pod względem liczebnym, dominowały biblioteki publiczne (10), a na ostatnim miejscu znalazły się biblioteki centralne (7). Terytorialny rozkład placówek digitalizujących zbiory zaprezentowano na wykresy: 1, 2 i 3.

Wykres 1. Biblioteki digitalizujące według miejscowości

Wykres 2. Placówki digitalizujące w układzie regionalnym

Wykres 3. Lokalizacja pracowni i stanowisk do digitalizacji według przynależności do struktur organizacyjnych bibliotek

Zarówno z zebranych danych, jak i z zaprezentowanych wykresów wynika, że w porównaniu do roku 2003 liczba digitalizujących placówek wzrosła o 13 (52%). Najwięcej tego typu bibliotek (11) działało w Warszawie, co wynikało bezpośrednio z faktu, że w tym właśnie mieście zlokalizowane są wszystkie biblioteki centralne. Na kolejnym miejscu znalazły się biblioteki województwa kujawsko-pomorskiego, z których do końca 2005 r. aż 5 systematycznie digitalizowało swe zbiory. Aktywny obszar digitalizacji stanowiły także województwa wielko- i małopolskie, w których działały 4 placówki digitalizujące zbiory. [7]

Oczywiście nie wszystkie ośrodki, które mają pracownie digitalizacji czy zaczęły ucyfrowiać zasoby, tworzą biblioteki cyfrowe. Nie jest to takie oczywiste, bo związane jest z implementacją platformy informatycznej i dobrego zaplecza technologicznego oraz posiadaniem fachowców wysokiej klasy. Polskie biblioteki cyfrowe potrzebują badań i to prowadzonych na szeroką skalę, które będą współgrały z zagranicznymi osiągnięciami i wносиły polską wartość dodaną do tego, co dzieje się na świecie. Konieczne są badania z zakresu wykorzystania zbiorów cyfrowych, zapotrzebowania na nie, społecznego odbioru, ewłączenia czy e-wykluczenia, relacji do e-learningu czy edukacji w ogóle. Konieczne są także analizy prawne, ekonomiczne, które wskażą dalsze kierunki rozwoju i zmian w digitalizacji. Aspekt ten zostanie mocno podkreślony w strategii digitalizacji, która w tej chwili powstaje tak, by zaistniała możliwość sfinansowania tych badań.

Przykłady praktyczne

Dla pełnego obrazu cyfryzacji w Polsce warto przedstawić przykłady praktyczne bibliotek cyfrowych, które zostały wdrożone i mogą stać się przykładem bądź przestrożą dla tych, którzy chcą przystąpić do tworzenia kolekcji cyfrowych. W spisie, który przedstawiono poniżej w układzie chronologicznym zacytowano te przedsięwzięcia, które wydają się najważniejsze i o których można sądzić, że będą się rozwijały, ponieważ powstają w instytucjach zdolnych do realizowania długoplanowych projektów oraz jeden przykład, który odbiega od standardów, ale był pierwszym projektem polskim wdrażanym na dużą skalę.

Wygląda na to, że w roku 2006 wiele wielkich polskich bibliotek będzie zaangażowana w jakiś projekt skanowania. Zasobów więc będzie przybywać a jeśli biblioteki uzyskają wsparcie finansowe w tym zakresie, możemy szybko stworzyć pokaźny zasób krajowy. Wykaz poniższy nie pokazuje wszystkich istniejących bibliotek cyfrowych w Polsce - tylko przykładowe.

Polska Biblioteka Internetowa <http://www.pbi.edu.pl/> - 2001

Jest to pierwsza biblioteka cyfrowa, jak została stworzona w Polsce na zamówienie rządu. Jej wykonanie odbiegało jednak od przyjętych na świecie standardów. Projekt został stworzony przez urzędników z Ministerstwa Nauki i Informatyzacji, bez konsultacji z bibliotekarzami czy archiwistami, i mimo dobrych chęci jej jakość pozostawia wiele do życzenia. Skanowanie odbywało się w firmie prywatnej poza biblioteką, bez nadzoru w zakresie tworzenia metadanych.

Pierwsze założenia realizacyjne biblioteki były ogólne, wynikało z nich, iż zasób będzie zawierał wszystkie typy dokumentów i wszystkie dziedziny, jakie są w nauce polskiej reprezentowane. Rzeczywistość zweryfikowała te plany i dziś raczej mówi się o zasobie literackim i dziedzictwie kulturowym polskim. W PBI znajduje się w tej chwili ponad 20 tys. obiektów, przy czym nie są one jednorodne i zwarte, nie posiadają także poprawnych opisów bibliograficznych, stąd bardzo trudno je zidentyfikować. W chwili obecnej opracowywane są plany przeniesienia zasobu na inne oprogramowanie i uzupełnienie metadanych. PBI była bardzo dobrze finansowana, miała więc szansę stać się poważną narodową biblioteką cyfrową. W chwili obecnej *Zespół ds. digitalizacji* przy MKiDN zaleca przenieść te obiekty cyfrowe, które się do tego nadają do Biblioteki Narodowej, do ponownego opracowania i zamieszczenia ich, zgodnie ze standardami i dobrymi praktykami, na inną platformę cyfrową. Biblioteka Narodowa zapowiedziała swój własny projekt pod nazwą *Polona* i jest szansa, że wykorzysta to, co już zostało zeskanowane z wielkim nakładem środków publicznych na potrzeby PBI.

Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa <http://www.wbc.poznan.pl> - 2002

WBC jest pierwszą biblioteką cyfrową Polski robioną zgodnie z przyjętymi w tym zakresie standardami europejskimi. Opisana jest jako wspólna inicjatywa poznańskiego środowiska akademickiego a powstała z inicjatywy Poznańskiej Fundacji Bibliotek Naukowych. Uczestnikami projektu są biblioteki naukowe i publiczne Poznania oraz Biblioteka Kórnicka PAN a także inne instytucje regionu takie jak archiwa czy wydawnictwa. Głównym założeniem było stworzenie dostępu poprzez Internet do czterech typów zasobów: edukacyjnego (skrypty, podręczniki i monografie naukowe); dziedzictwa kulturowego (wybrane zabytki piśmiennictwa znajdujące się w bibliotekach poznańskich); regionalnego (piśmiennictwo dotyczące Poznania i Wielkopolski); muzycznego (nuty i piśmiennictwo związane z muzyką).

WBC wykorzystuje oprogramowanie *dLibra* - opracowane i rozwijane przez Poznańskie Centrum Superkomputerowo Sieciowe. Na początku 2005 zawierała ponad 6500 obiektów cyfrowych różnego typu od map, przez czasopisma do książek i nut. W październiku 2006 – było ponad 22000. Zasób najbogatszy obejmuje dokumenty dotyczące Poznania i Wielkopolski. Obok monografii historycznych umieszczono liczne dokumenty archiwalne (akty lokacyjne, przywileje, dekrety), ulotki reklamowe poznańskich firm, katalogi wystaw, statuty poznańskich stowarzyszeń, ulotki wyborcze itp. Najstarsze materiały tu zgromadzone pochodzą z wieku XIII. Łączna liczba czytelników od dnia 2004-06-10 do 10 października 2006 wyniosła 2.971.752.

Dolnośląska Biblioteka Cyfrowa <http://www.dbc.wroc.pl/> - 2004

Prace w Bibliotece Głównej Politechniki Wrocławskiej rozpoczęto na początku 2003 roku, ich celem było udostępnienie zasobów bibliotecznych tej uczelni w Internecie. Na początku zdigitalizowane materiały dydaktyczne przeznaczone były dla pracowników i studentów

Politechniki, ale dzięki sieciowemu rozpowszechnianiu i zawarciu porozumienia z innymi bibliotekami regionu dziś mogą korzystać z nich wszyscy użytkownicy Internetu. Prezentowane repozytorium posiada skrypty, podręczniki i monografie oraz zbiory bibliotek sprzed 1949 roku. Znajdują się w niej publikacje drukowane przez Oficynę Wydawniczą Politechniki Wrocławskiej. Przy tworzeniu Dolnośląskiej Biblioteki Cyfrowej stosowano się do przestrzegania umów licencyjnych i konsorcyjnych oraz przepisów prawa, ze szczególnym uwzględnieniem ustawy o prawach autorskich i pokrewnych. Do gromadzenia i zarządzania zasobem służy także *dLibra*. W październiku 2006 biblioteka cyfrowa udostępniała około 300 obiektów, głównie skryptów i czasopism. Łączna liczba czytelników od dnia 2004-11-24 do 10 października 2006 wyniosła 744.463.

Kujawsko-Pomorska Biblioteka Cyfrowa (KPBC) <http://kpsc.umk.pl/> – 2005

KPBC jest projektem realizowanym przez Bibliotekę Uniwersytecką w Toruniu (koordynatora) i Bibliotekę Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego z Bydgoszczy od roku 2003. Zakłada także współpracę z innymi bibliotekami działającymi w ramach Konsorcjum Bibliotek Naukowych Regionu Kujawsko-Pomorskiego. Jest to pierwszy w Polsce projekt skrupulatnie zaprojektowany i finansowany z funduszy strukturalnych Unii Europejskiej, programu ZPORR. Celem projektu jest utworzenie biblioteki cyfrowej wspierającej edukację, kulturę i turystykę regionu. Umożliwić ma ona szybki dostęp do zasobów wiedzy oraz cennych zabytków kultury piśmienniczej. Zasób KPBC podzielony został na trzy duże kolekcje zawierające:

- regionalia - cyfrowe wersje książek i zbiorów: ikonograficznych, kartograficznych, muzycznych oraz dokumentów życia społecznego dotyczących Kujaw, Pomorza i Ziemi Dobrzyńskiej; w ramach tej kolekcji udostępnione zostaną także Vilniana - istotne dla tradycji i historii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu;
- materiały dydaktyczne - cyfrowe kopie wybranych podręczników akademickich, monografii i artykułów naukowych tworzonych w regionie;
- dziedzictwo kulturowe - kopie wybranych najcenniejszych i najczęściej wykorzystywanych pozycji: inkunabułów, starodruków, rękopisów, zbiorów ikonograficznych, kartograficznych oraz emigracyjnych pochodzących ze zbiorów bibliotek regionu.

Kujawsko Pomorska Biblioteka Cyfrowa ma służyć naukowcom, studentom, uczniom i wszystkim mieszkańcom regionu kujawsko-pomorskiego. Uczelniom regionu zależy na jak najszybszym udostępnieniu druków własnych w związku z tym trwają prace przygotowawcze do skanowania współczesnych utworów wydanych przez oficyny uczelniane. Publikacje umieszczone w KPBC mają uregulowany status prawny. Dostęp do niektórych materiałów może być – na życzenie autorów lub właścicieli praw wydawniczych – ograniczony do konkretnych numerów IP lub chroniony hasłem. Pierwsze obiekty z takimi ograniczonymi zasadami już są opublikowane. KPBC powstaje w oparciu o oprogramowanie *dLibra*. W styczniu 2005 roku w KPBC znajdowało się 2222 obiektów cyfrowych różnego typu: książek, czasopism, map, ulotek, katalogów, grafik i innych. W październiku roku 2006 do czytania i przeglądania udostępniono około 12000 obiektów. Łączna liczba czytelników od dnia 2005-05-22 do 10 października 2006 wyniosła 1.853.576.

Zielonogórska Biblioteka Cyfrowa (ZBC) <http://zbc.uz.zgora.pl/> – 2005

ZBC umożliwia szeroki zdalny dostęp do źródeł wiedzy, zasobów edukacyjnych, cyfrowych kopii najcenniejszych zabytków kultury piśmienniczej, kolekcji dzieł sztuki oraz materiałów regionalnych. Celem biblioteki jest jej powszechność i dostępność. Służy naukowcom, studentom, uczniom oraz tym wszystkim, którzy zainteresowani są wiedzą, nauką, sztuką i kulturą. Projekt zakłada regionalizację zasobu, który tworzy obecnie Biblioteka Uniwersytetu

Zielonogórskiego a w przyszłości także wspólnie instytucje naukowe, kulturalne i oświatowe z miasta i regionu. ZBC dzieli zbiory na cztery duże kolekcje:

1. **nauka i dydaktyka** - obejmuje skrypty, podręczniki, monografie, czasopisma oraz inne publikacje wydane lokalnie;
2. **dyplomy, doktoraty, habilitacje**;
3. **kultura i sztuka** - obejmuje najcenniejsze zabytki piśmiennicze (rękopisy, starodruki, zbiory ikonograficzne, kartograficzne, muzyczne) oraz kolekcje dzieł sztuki ze zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej (rysunki, grafikę, malarstwo, plakaty, fotografię artystyczną, ekslibrisy);
4. **regionalia** - obejmują materiały, dokumenty oraz dzieła dotyczące Zielonej Góry i Ziemi Lubuskiej, również w jej dawnych granicach historycznych. Prezentuje wydawnictwa współczesne oraz zbiory archiwalne (kroniki, statuty przywileje, ikonografię, kartografię, dokumenty życia społecznego), także twórczość artystów lubuskich ze zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej.

Doborem i przygotowaniem dokumentów do udostępnienia w ZBC zajmuje się Biblioteka Uniwersytecka. Dostęp do niektórych materiałów może być – na życzenie autorów lub właścicieli praw wydawniczych – ograniczony lub chroniony hasłem. ZBC powstało w porozumieniu i współpracy z Poznańskim Centrum Superkomputerowo Sieciowym w oparciu o oprogramowanie *dLibra*. Na początku roku 2005 w bibliotece cyfrowej znajdowały się 522 obiekty cyfrowe różnego typu od prac naukowych uczelni po grafiki, pocztówki, ulotki, książki czy czasopisma. W październiku roku 2006 było ich ponad 1000 a łączna liczba czytelników od dnia 2005-10-25 do 10 października 2006 wyniosła 516.796.

Biblioteka Cyfrowa Uniwersytetu Wrocławskiego - 2006

Jest inicjatywą podjętą przez Bibliotekę Uniwersytecką we Wrocławiu zmierzającą do zachowania i popularyzacji bogatych zasobów dziedzictwa kulturowego zawartego w jej zbiorach. Umożliwia ona dostęp do cyfrowych kopii najcenniejszych zabytków kultury piśmienniczej, kolekcji dzieł sztuki oraz materiałów regionalnych. Biblioteka Cyfrowa Uniwersytetu Wrocławskiego wykorzystuje także oprogramowanie *dLibra*. Oferuje dostęp do zabytków piśmiennictwa, zbiorów edukacyjnych i wystaw, prezentujących najbardziej interesujące kolekcje wybrane z bogatych zasobów Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu. W październiku roku 2006 udostępniła ponad 4800 obiektów cyfrowych a łączna liczba czytelników od dnia 2005-12-21 do 10 października 2006 wyniosła 631.373.

Zakończenie

Jeśli obliczyć potencjał 5 przedstawionych tu bibliotek cyfrowych, stworzonych przez ośrodki akademickie, podających swoje statystyki i transparentne metadane, zaznaczając, że w małej mierze były finansowane z pieniędzy publicznych, to mamy do czynienia z zasobem liczącym 40.100 obiektów, do których wchodziło 6.717.960 razy od czerwca roku 2004, czyli nieco ponad 3 mln rocznie przez dwa lata. Liczba ta wskazuje, jak ogromne jest zapotrzebowanie społeczne za zasoby elektroniczne. Przy lepszym finansowaniu, dynamicznej promocji można te liczby znacząco zwiększyć a także wpłynąć na dynamikę i stan badań oraz edukacji w Polsce.

Bibliografia

1. *Narodowa Strategia Spójności 2007-2013*, [data dostępu 10 październik 2006]. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2006. Tryb dostępu: http://www.mrr.gov.pl/Aktualnosci/strona_glowna/nss_porm.htm.
2. *Narodowa Strategia Kultury 2007-2013*, MKiDN, Warszawa 2006. Tryb dostępu: www.mk.gov.pl/docs/Narodowa_Strategia_Rozwoju_Kultury.pdf.
3. *i2010 - A European Information Society for growth and employment*, [data dostępu 10 październik 2006]. Bruksela 2006, Tryb dostępu: http://ec.europa.eu/information_society/eeurope/i2010/index_en.htm.
4. *Krajowy Program ramowy*. [data dostępu 10 październik 2006]. Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Warszawa 2006. Tryb dostępu: www.mnii.gov.pl/mnii/_gAllery/12/53/12535.pdf.
5. *Wdrożenia oprogramowania Libra*, [data dostępu 10 październik 2006]. Poznań PCSS 2006, Tryb dostępu: http://dlibra.psnc.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=12&Itemid=27.
6. Cezary Mazurek, Tomasz Parkoła, Marcin Werla – „Distributed Digital Libraries Platform in the PIONIER Network” 10th European Conference on Research and Advanced Technology for Digital Libraries ECDL 2006, 17-22.09.2006, Alicante, Spain. Proceedings: LNCS 4172, str. 488 - 491, Springer-Verlag Berlin Heidelberg 2006. ISBN 3-540-44636-2.
7. Małgorzata Kowalska, *Digitalizacja zasobów bibliotek polskich*, doktorat w Instytucie Informacji Naukowej i Bibliologii UMK pod kierunkiem dr. hab. Ewy Głowackiej, Toruń 2006. Przygotowane do druku.

Toruń, 10 październik 2006.